

Kadirli İdare Tarihi ve Kaymakam Ahmet Cevdet Geçkil*

Tekin AVANER**

* Bu yazı, *Avaner, T., Enç, F., Bayoğlu, S. (2016), "Kadirli Kaymakamı Ahmet Cevdet Geçkil: "Teneke", "Karatepe-Aslantaş Müzesi" ve "Milli Kütüphane"de Bir Ömür" başlıklı bildiri, "Dünü Bugünü Yarını: Her Yönüyle Osmanîye" Bildiriler Kitabı, Osmanîye Korkut Ata Üniversitesi Yayın No: 3, ed. Aslı Sezgin vd., 3-4-5- Mayıs 2016, Osmanîye: 361-370'den kısaltılmış olup yazarının sorumluluğundaki bölümü güncellenmiştir.*

** Yrd.Doç.Dr., YYÜ İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü, Yönetim Bilimleri Anabilim Dalı.

Kadirli hakkında yapılan bilimsel çalışmalar bilhassa kentin tarihsel köklerini ortaya çıkarmayı hedeflemekte olup bu bağlamda Osmanlı öncesi ve Osmanlı dönemi üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. İller İdaresi Genel Müdürlüğü de Kadirli'nin Cumhuriyet öncesi kuruluşuna vurgu yapmaktadır. (<http://www.illeridaresi.gov.tr>) Şehrin, Kurtuluş Savaşı sürecindeki rolü de etkili ve değerli bir başka kesit olarak önemli araştırmalara konu olmuştur. Ancak bu yazıda Kadirli'nin idari tarihi açısından Cumhuriyet dönemine giriş yapılarak mülki idare amirlerinden Kaymakam Ahmet Cevdet Geçkil dönemine mercek tutulacaktır.

Kadirli'nin idari tarihi açısından da kuşkusuz Osmanlı dönemi günümüzü aydınlatır. Öyle ki bu dönem, Maraş, Kıbrıs, Adana (ve Sis/Kozan) eyalet ya da sancakları arasında aralıklarla gidip gelen bağlılığı işaret eder. 1891 yılında Kars ve Hacin (Hacın, Haçın, Haçin), Adana eyaletine bağlı Kozan sancağının birer kazâsı olmuşlardır. (Kurt, 2011: xxxiii-xxxiv). Cumhuriyet döneminde ise Kozan, Adana (Seyhan) ve Osmanîye vilayetlerine bağlanması söz konusu olmuştur. Nihayet Cumhuriyet döneminde vilayet Kars ile karıştırıldığı anlaşıldığından ismi Kadirli olarak değiştirilmiş bulunmaktadır.

Cumhuriyet dönemindeki ilgili yasal düzenlemeler ise şunlardır:¹

- Kozan sancağı ihdasına dair 26 Ekim 1920 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi;
- 1921 Anayasası (10.madde);
- 1924 Anayasası (89.madde);
- Kozan, 26 Haziran 1926 tarihli ve 877 sayılı "Teşkilât-ı Mülkiyye Kanunu";
- 27 Mayıs 1933 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 2197 sayılı "Bazı Vilayetlerin İlğası ve Bazılarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun.

İlk olarak TBMM'nin açılmasından yaklaşık altı ay sonra, 26 Ekim 1920'de, Adana iline bağlı Cebelbereket (Osmanîye) ve Kozan sancaklarının bağımsız idaresi kararlaştırılmış ve idari taksimat yeniden ele alınarak Kadirli, il hüviyetindeki Kozan Sancağına bağlanmıştır. (BCA,

30..18.1.1 Yer No: 1.15..20.) İşte bu gelişme Kadirli'nin idari tarihi bakımından Cumhuriyet döneminde bir miladı oluşturmaktadır.

1921 Anayasası'nın 10. ve 23. maddeleri ise 'idare' başlığı altında vilayet, kaza ve nahiyeleri düzenlemektedir. Kısa anayasanın idari taksimata bu denli önem vermesi anlamlıdır nitekim anayasanın yarısı idareyi düzenleyen maddeleri içermektedir. Bunlardan 10. maddede, aralarında coğrafi durum ve iktisadi ilişki bulunan mülki idare bölümleri iller, ilçeler ve nahiyeler olarak sayılıp sınırlanmaktadır. Kurtuluş Savaşı koşullarını gözeterak hazırlanmış bu anayasada ilçe yönetiminin il ve nahiyeler yönetiminin aksine 15. maddede, ilin yalnızca idari ve askeri bir parçasını oluşturduğu ayrıca tüzel kişiliği bulunmadığı kayıt altına alınmış olup ilçenin idaresi TBMM hükümeti tarafından temsil ve temsil edilme üzere valinin emrindeki bir kaymakama tevdi edilmiş durumdadır.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün 22 Ekim 1921 tarihli Cumhuriyet Arşivleri belgesine göre "İşgal altındaki Adana, Kozan ve Cebelbereket sancaklarının gelir ve giderlerinin Muvazene-i *Umumiyece tahsil edilmesi ve özel idareye gerek olmadığı*" (BCA 30..18.1.1 Yer No: 2.36..10.) şeklindeki bilgiye göre Kadirli'nin de içinde bulundu-

ğu mücadelenin bütçe ve ödeneklerinin genel bütçeden karşılanması kararlaştırıldığı anlaşılmaktadır. Beş gün sonra da 27 Ekim 1921’de *“Daha önce kaza haline getirilen Mersin ve Adana’nın önem kazanması sebebiyle sancak haline getirilmesi”* (BCA 30..18.1.1 Yer No: 3.34..16.) yeniden kararlaştırılmış ve Pozantı’nın merkez olarak belirlendiği önceki durumda Kurtuluş Savaşı ve Kuvay-i Milliye mücadelesinin yeni bir kazanımı ortaya çıkmıştır. Vaki durumun Kadiri’li açısından önemi 1933 yılında Adana’ya bağlanmak biçiminde olacaktır.

Cumhuriyetin ilk anayasası da olan 1924 Anayasası ise ayrıntılı bir anayasa olmakla birlikte ‘idare’ başlığı altında bir düzenleme yapmak yerine ‘türlü maddeler’ deyimini seçmiş ve bu başlık altında 89-91. maddeleri ile ‘iller’ düzenlemesini yaparak idari taksimatı belirlemiştir. Buna göre 89. maddede *“Türkiye, coğrafya durumu ve ekonomi ilişkileri bakımından illere, iller ilçelere, ilçeler bucaklara bölünmüştür ve bucaklar da kasaba ve köylerden meydana gelir.”* denilmek suretiyle mülki idare bölümleri sayılmaktadır. 90. madde, bizim bugün yerel yönetimlerde gördüğümüz üzere illerle şehir, kasaba ve köylerin tüzel kişiliğe sahip olduğunu düzenlerken, sonraki madde ise idare tarihimizin günümüze değin tartışmalı alanlarını oluşturan ildeki işlerin yetki genişliği ve görev ayrımı esaslarına göre yapılacağını hüküm altına alan düzenlemeyi oluşturmaktadır.

TBMM’de 29 Mayıs 1926 günü görüşmelerine başlanan Teşkilatı Mülkiye Kanunu tasarısı Kadiri’li’de idari bağıllığı etkileyen bir diğer gelişmedir. Tasarı 11 vilayeti kazaya, 27 kazayı nahiyeye dönüştürmekte ve 60 nahiyeye de kaldırılmaktadır. Buna göre Üsküdar, Beyoğlu, Çatalca, Gelibolu, Genç, Ergani, Ardahan, Siverek, Muş, Dersim ile birlikte Kozan da ilçe yapılan iller arasında yer almıştır. ([http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/..](http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/)) 877 sayılı Teşkilatı

Mülkiye Kanunu 26 Haziran 1926 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme ile Kadiri’li, 70 yıl idari olarak bağlı kalacağı Adana vilayetinin bir ilçesi haline gelmiş bulunmaktadır.

20 Mayıs 1933 tarihinde TBMM’de kabul edilen bir kanun ile Kadiri’linin idare tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. 2197 sayılı “Bazı Vilayetlerin İlgası ve Bazılarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun” adını taşıyan bu düzenleme ile Kadiri’li, Seyhan vilayetine bağlanmaktadır. 15 maddesi bulunan Kanunun 6. maddesi ilgili değişikliği yapmaktadır. Buna göre, Cebelibereket (Osmaniye) vilayeti kaldırılmakta ve Bahçe, Dört Yol, Seyhan ilçeleriyle birlikte Adana’ya bağlanmakta ve Adana’nın ismi de merkezi Adana olmak üzere Seyhan olarak değiştirilmektedir.²

Mevzuatın tarihsel gelişiminin yanında işleyiş olarak idari gelişmelere bakıldığında ilçenin en üst mülki idare amirinin rolü ve önemi hemen ortaya çıkacaktır. Elbette özel olarak Kadiri’li tarihinde yer edinmiş mülki idare amirleri burada sayılamayacak kadar fazladır. Ancak Kadiri’li mülki idare amirleri arasında öylesine biri vardır ki hem Türkiye hem de Kadiri’li açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu isim, Kaymakam Ahmet Cevdet Geçkil’dir.³ Kendisi henüz Ankara Üniversitesi’ne bağlanmamış olan ve 1935’te Siyasal Bilgiler Okulu adını alıp Ankara’ya taşınmış bulunan Mülkiye geleneğinin 1944 tarihli mezunudur. Bu tarihte mezun sayısı 105 olup 30’u idari, 63’ü mali ve 12’si de siyasi şubeden mezun olmuşlardır. Geçkil’in okul numarası 159’dur. Mülkiye Tarihi’nde yer alan Geçkil’in bilgilerine göre

2 Yirmi üç yıl sonra ilin adı yeniden değiştirilecek ve Adana olacaktır.

3 Çeşitli metinlerde ‘Geçkil’, ‘Geçgil’ olarak gördüğümüz soyadı resmi olarak ‘Geçkil’dir. Ancak müteveffa vaktiyle nüfus memurunun sehven eklediği ‘i’ harfine hayıflansa da bunu değiştirmek mahkemeyle olacağından uğraşmamış idi. (Kızı Feyha Enç Hanımefendi’den aktarılmıştır.)

yaşam öyküsü kısaca şöyledir: (Çankaya, 1969: 2717-2718)

*Recep Nafiz Geçgil ile Sabriye Hanım’ın oğludur. 1919’da Antakya’da doğdu. 1939’da Haydarpaşa Lisesini “Pekiyi” derecede bitirdi. SBO’dan me’zuniyetini müteakib, Temmuz 1944’de ta’yin edildiği Hatay maiyet me’murluğunda stajını tamamladıktan, kaymakamlık kursunu da bitirdikten sonra kaymakamlığa terfi etti. **Temmuz 1947’de Kadiri’li**, 1948’de Ermenek kaymakamlıklarına getirildi. ...Haziran 1964’de Ticaret Bakanlığı İç Ticaret Genel Müdürlüğüne; 31 Temmuz 1969’da aynı Bakanlık Müşavirliğine getirildi... 25 yaşında iken evlendi; bir kız bir erkek evlat babasıdır. Fransızca, Arapça bilmektir. Vergi konularında incelemek üzere Fransa’ya, R.C.D. toplantıları için de Pakistan’a gitmiştir.*

Henüz yirmisekiz yaşında Kadiri’li kaymakamlığına tayin olunan Geçkil, genç ve idealist bir mülki idare amiridir. Kültür Bakanlığı’nda TÜYATOK (Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu) Projesi’nde birlikte çalışan yapan arkadaşı Ali Can bu dönemde şu şekilde anlatmaktadır: *“Ahmet Cevdet Bey, 1947 yılında Kadiri’li’de genç bir kaymakam olarak görev yaptığı sırada, bölgedeki önemli bir Geç Hitit kalesi olan Karatepe’de kazı başlatmak üzere Kadiri’li’ye gelen Prof. Bossert ve o sıralarda genç bir asistan olan, bugünse dünyaca ünlü arkeoloğumuz Prof.Dr. Halet Çambel, kazı için parasal kaynakları olmaması nedeniyle, kendisinden yardım istemişler. Kaymakamlığın bu tür harcama bütçesi olmamasına rağmen Ahmet Cevdet Bey, kazı çalışmalarının aksamasına gönlü razı olmadığı için kazıya maddi kaynak sağlayabilmek amacıyla, Çocuk Esirgeme Kurumu aracılığıyla bir eşya piyangosu düzenletmiş. Elde edilen gelirin (beş 5000 lira) yarısı,*

Karatepe çalışmalarına, diğer yarısı Kadirli Belediyesi'nde 600 ciltlik bir kitaplık kurulmasına ve 23 Nisan'da muhtaç çocukların giydirilmesine harcanmış.” (Can, 2003: 78-80)

15.12.2002 tarihli mektubunda Prof.Çambel olayın ayrıntılarına dair bilgileri şu şekilde anlatmaktadır: (Can, 2003: 79-80)

... Ancak, gene hatırladığıma göre, kaymakamlığın bizzat piyango düzenlemesi hukuken mümkün değildi. Bu nedenle işi, çalışmalarınızı yakın ilgi ile izleyen Kadirli İlkokulu Başöğretmeni ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kadirli Şubesi Başkanı Osman Arıkan'a havale etmişiniz. Çocuk Esirgeme Kurumu'nun tüzel kişiliği ve bir bütçesi olduğu için böyle bir piyango düzenlemesi hukuken mümkündür.

Osman Arıkan işe sarıldı, Çocuk Esirgeme Kurumu eşya piyangosu teklifini benimsemişti, sizin önerdiğiniz doğrultuda karar verdi. Buna göre, her biri 1 (bir) liralık 10.000 bilet bastırılacak ve hasılatın yüzde ellisi Karatepe çalışmalarına, yüzde yirmi beşi 23 Nisan'da muhtaç çocukların giydirilmesine, geriye kalan yüzde yirmi beşi de Kadirli Belediyesinde 600 ciltlik bir kitaplığın kurulmasına ayrılacaktı.

... Bu mali destek sayesinde Karatepe'deki çalışmalarımız hız kazandı, hiyerogliflerin çözümünde yol alındı.

Tarihsel süreç içerisinde Kadirli'de yolları kesişen ve kısa sürelerle ardına aramızdan ayrılan üç ulusal isimden ilki Kaymakam Geçkil olurken diğer iki isim arkeolog Prof.Dr.Halet Çambel (ö.12 Ocak 2014)⁴ ve yazar Yaşar Kemal (ö.28 Şubat 2015)'dir.

4 Burada Çambel'in hocası Alman arkeoloji profesörü Bossert'in katkısını da unutmamak gerekir.

Geçkil'in yaşam öyküsünün ayrıntıları bu yazının sınırlarını aşmaktadır. Dolayısıyla son olarak bu üç ismin Kadirli'de nasıl yollarının kesiştiğini belirtelim: Geçkil'in ilk mülki idare amirliği deneyimi sırasında Karatepe arkeolojik kazıları Kadirli'nin sonraki dönemine damga vurur ve tabii ki Prof.Çambel de öyle. Hayatlar arkeolojiye ve o arada Kadirli Karatepe kazılarına vakfedilir. Geçkil, kazıların sürdürülebilmesi için gerekli kaynağı mahir bir şekilde bulup buluşturmuştur.

Bu arada hükümet tarafından ulusal ekonomiye katkısı nedeniyle pirinç stratejik ürün olarak ilan edilir ve hasadı değer kazanır. Çeltik tarlaları da ulusal kamuoyunun dikkatini çeker. Geçkil'in ilk idarecilik deneyimi olması yüzünden bu çarkı sarsan bir çalışma yürüttüğü anlaşılmaktadır. Üretim faktörleri sermaye birikiminin kısa süreli çalkalanmasına sebep olur. Ve bürokrasi, siyasal irade ile ağalar arasında Yakup Kadri'nin "paslı mengene" deneyimini aşan çimen, yastık belki de paratoner işlevi görür. Günümüzde Kadirli için Karatepe Müzesinin önemi açıktır ve evrensel olana açılımı sağlar. Bu arada Kaymakam Geçkil'in çeltik süreci Yaşar Kemal'in Teneke (1955) romanına (Avaner, Enç, Bayoğlu, 2016: 361-370) konu olur. Aynı konu daha sonra 1962-1963'te Yön Dergisi'nde aynı yazarın röportajlarına ve bu kez dönemin kaymakamı Mehmet Can'a kadar ulaşır. 1965'te Teneke romanı tiyatroya aktarılır (Kemal, 2012), oyun Ankara Devlet Tiyatrosu tarafından 2013'te yeniden ve görece ezik bir kaymakam ve güçlü bir Mehmet Ali karakteri çevresinde gelişen yerel iktidar ilişkilerini konu alır. Bu versiyonda güçlü ağa-zayıf köylü mücadelesi karşısında merkez ve taşra bürokrasisinin dengeleyici ya da araçsal rolü yetersiz olarak ve eleştirel biçimde verilmektedir. Nihayet aynı konu Tuncel Kurtiz tarafından senaryosu bu kez ekleme ve değiştirmelerle birlikte Erden Kırıl'ın yönetmenliğinde ve Tarık Akan'ın başrolünü oynadığı Kanal (1978) filminde bu

kez güçlü kaymakam rolünde sinemaya aktarılmış durumdadır. (Çiner, 2016: 98) Kadirli'de son çeltik hasadı 2015 yılında yapılmış olup önceki kaymakam Muhittin Pamuk başkanlığında çeltik komisyonu da son kez toplanmıştır.

Kaymakam Ahmet Cevdet Geçkil, Kadirli idare tarihi açısından iz bırakan mülki idare amirlerinin başında gelmektedir.

KAYNAKÇA

- Avaner, T., Enç, F., Bayoğlu, S. (2016), "Kadirli Kaymakamı Ahmet Cevdet Geçkil: "Teneke", "Karatepe-Aslantaş Müzesi" ve "Milli Kütüphane"de Bir Ömür" başlıklı bildiri, "Dünü Bugünü Yarını: Her Yönüyle Osmanlı" Bildiriler Kitabı, Osmanlı Korkut Ata Üniversitesi Yayın No: 3, ed. Aslı Sezgin vd., 3-4-5- Mayıs 2016, Osmanlı: 361-370.
- BCA 30..11.1.0 Yer No: 44.37..17.
BCA 30..11.1.0 Yer No: 146.11..8
BCA 30..11.1.0 Yer No: 193.22.4
BCA 30..18.1.1 Yer No: 1.15..20.
BCA 30..18.1.1 Yer No: 3.34..16.
BCA 30..18.1.1 Yer No: 2.36..10.
- Can, A. (2003), "Okuyucu Mektupları", Türk Kütüphaneciliği, 17(1), s.78-80, <http://www.tk.org.tr/index.php/TK/article/viewFile/187/182>, erişim tarihi: 30.03.2016.
- Çankaya, A. (1969), *Mülkiye ve Mülkiyeliler Tarihi*, cilt 5, Ankara: Mars Matbaası.
- Çiner, C.U. (2016), "Yönetim ve Sinema", *Prof.Dr.Oğuz ;Onaran'a Armağan*, ed.Ş.Ö.Erdoğan ve O. Zengin, AÜSBF KAYAUM: 87-104.
<http://www.illeridaresi.gov.tr>, 08.01.2017
<http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d02/c025/b109/tbmm020251090612>, 21.03.2015.
- Kemal, Y. (2012), *Teneke*, YKY.
- Kurt, Y. (2011), *Çukurova Tarihinin Kaynakları* V: 1563 Tarihli Kars-ı Maraş Sancağı Mufassal Tahrir Defteri, Türk Tarih Kurumu, Ankara.